

Lletres

El lligam dels Folch i Torres amb les comarques gironines

David Pagès

Josep Maria Folch i Torres
en els seus anys de maduresa

Aquest 15 de desembre s'escau el 50è aniversari de la mort de l'escriptor per a infants i joves més popular de Catalunya en les primeres dècades del segle XX: Josep Maria Folch i Torres. Segur que si reviséssim els fulls de l'agenda cultural d'aquest any que ara fineix, hi trobaríem anotats molts actes al voltant de la figura i de l'obra del qui fou director de la revista *En Patufet*, autor de les *Aventures extraordinàries d'en Massagran* i creador del teatre català per a infants. Els aniversaris són sempre una bona excusa per rescabalar personatges il·lustres del pou de l'oblit i per irradiar llum a mil i un aspectes de la seva persona, aspectes que ens ajuden a conèixer-los més i a fer-nos-els més nostres. I això és el que hem procurat fer en aquesta ocasió: aproximar-nos als Folch i Torres –en especial a Josep Maria– a través dels lligams que els relacionen amb les comarques gironines.

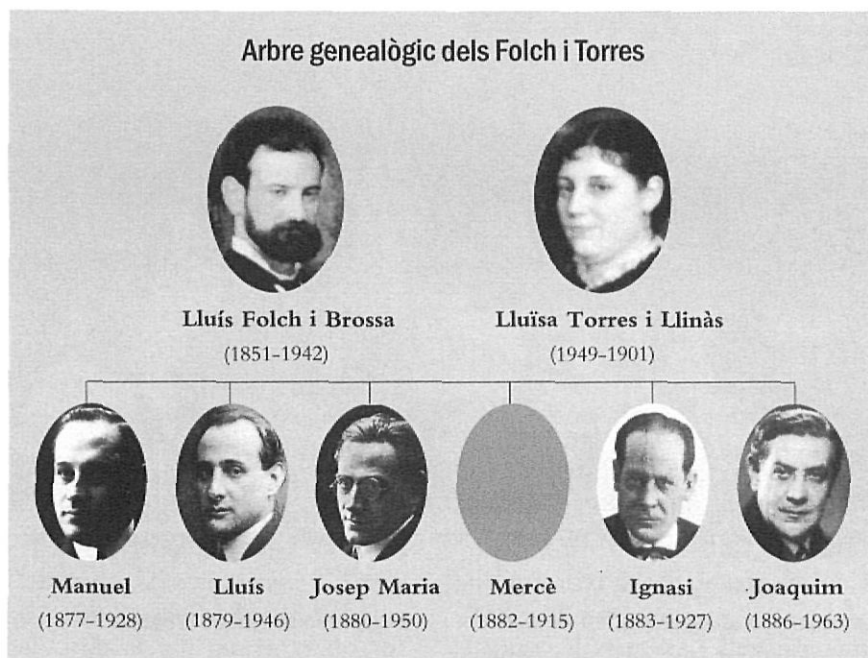
A les comarques gironines es van crear més de cent Pomells de Joventut, esmicolats per la dictadura de Primo de Rivera.

Lluïsa Torres, la mare

El personatge que protagonitza la vinculació dels sis germans Folch i Torres —cinc nois i una única noia, que va morir molt jove— amb les nostres comarques és la seva mare, Lluïsa Torres i Llinàs, que, segons una còpia de la partida de baptisme, fou batejada a Maçanet de la Selva el 16 de gener de 1851.

La Lluïsa, que se n'anà a Barcelona als onze anys fugint de les carlinades, era filla de Joaquim Torres i Grau, de Parlavà, i Maria Llinàs i Pagès, de Salitja, els quals, respectivament, eren fills de Ramon Torres, de Foixà, i Maria Grau, de Ruplà, i de Francesc Llinàs, d'Aiguaviva, i Llúcia Pagès, de Campdorà (1). Així doncs, alguns pobles de l'Empordà, la Selva i el Gironès —imagineu-vos si reculéssim en el temps— apareixen en l'arbre genealògic d'aquesta cèlebre família.

Lluïsa Torres era filla d'uns pagesos benestants. A Barcelona es va posar a servir a casa de la baronessa de Maldà, en una casa noble del Portal de l'Àngel, on anys després hi hauria la llibreria Porter. Va ser senyoreta de companyia, cambrera privada o exclusiva de la baronessa. Foren uns anys enormement alligonadors per a la Lluïsa, pel fet que rebé un bagatge humà i cultural extraordinari, un bagatge que va saber transmetre als seus fills i que fou essencial per convertir-los en els capdavanters de la cultura del seu temps (2). No pas gratuïtament tots els estudiosos coincideixen a afirmar que rere l'enorme petjada literària i artística que han deixat els germans Folch i Torres dins de la història literària i artística de

Catalunya hi trobem el cor, l'empenta i la perseverança de la seva mare, que no va estalviar cap esforç per donar-los una excelsa educació.

Els Pomells de Joventut a Girona

A les primeres ratlles fèiem esment del fet que Josep Maria Folch i Torres va ésser el creador del teatre català per a infants. Sens dubte, una de les seves obres més representatives fou la titulada *Els Pastorets o l'adveniment de l'infant Jesús*, que es van estrenar en el Coliseu Pompeia el dia 24 de desembre de 1916. Quin gironí no ha vist alguna vegada aquesta obra que, durant tants nadals, s'ha escenificat arreu dels nostres pobles i ciutats amb un èxit aclaparador? Quants joves i adults gironins no s'han mobilitzat per portar dalt d'un escenari els quadres de l'obra més representada de la producció teatral catalana de tots els temps?

Una altra de les seves grans creacions foren els Pomells de Joventut, fundats l'any 1920. Els Pomells eren grups de nois i noies engrescats a sembrar a tot arreu llavors de catalanitat, de cristianitat i de civisme. Les úniques obligacions que imposava el fet de formar-ne part eren fer cada setmana una obra bona i una obra patriòtica. L'escriptor i biògraf Josep Miracle en subratlla la importància: «La realització dels Pomells de Joventut es va realitzar a un ritme gairebé trepidant; no hi havia entitat que no creés el seu; no hi havia ciutat ni poble de Catalunya que no comptessin els seus Pomells en bon nombre. En poc temps van arribar al centenar, als cinc-cents, als mil. No hi havia festa ni festeta que no fos aprofitada per a una o altra de les manifestacions col·lectives, a les quals assistien els Pomells amb llurs banderes i, si les concentracions eren matinals, amb les seves caputxes les noies. En conjunt, donaven una sensació d'unitat de tota la

La torre El Gavià dona testimoni de la relació afectiva entre Joaquim Folch i Torres i l'Escala.

Josep Maria Folch i Torres, l'any 1928, amb la seva muller i nou fills vivents dels deu que van tenir.

joventut catalana i una tal professió de catalanitat que si d'una banda van esverar els polítics de professió, d'una altra van esparverar les autoritats centralistes» (3). Girona no fou una excepció a aquesta exuberant collita i també hi arrelaren amb força. Ho confirmen els més de 100 Pomells repartits entre les poblacions de Banyoles (4), Begur (6), Blanes (5), Caldes de Malavella (2), Calonge, Darnius (2), Figueres (7), Girona (7), l'Escala (4), Llagostera (3), Lledó (3), Llers, Olot (8), Palafrugell (8), Pedret i Marzà, Peralada (5), Ribes, Ripoll (2), Salt (6), Sant Feliu de Guíxols (12), Sant Pere Pescador, Santa Coloma de Farners (5), Torroella de Montgrí (4), Verges i Vilajuïga (2). (4) Veritablement els Pomells foren cèl·lules d'activitat ardida i vibrant. N'afirma Josep Samper i Ministral: «Parlar dels Pomells és parlar de quelcom mític i fabulós, de cosa irrepetible tant en la gràcil manera d'aquells infants com en el sentit ètic i patriòtic que empraven» (5). Tots els Pomells acabaren esmicolats per la bota de la dictadura de Primo de Rivera l'any 1923.

Joaquim Folch i Torres i l'Escala

Un altre dels sis germans Folch i Torres, en Joaquim, destacat escriptor, pintor, museòleg, historiador i crític d'art, fou una important baula en aquest procés d'apropament de la il·lustre família a la nostra geografia, en aquest cas a l'Escala, població marinera on adquirí diverses cases i on es feu construir, ran del mar, una torre de pedra, a la qual posà de nom El Gavià. Josep Maria Folch i Torres hi fou convidat en alguna ocasió, i alguns dels seus fills —la Maria Lluïsa, la Roser i en Ramon, amb llurs respectives famílies— hi passaren temporades. En el moment actual, El Gavià pertany a l'Ajuntament, que l'ha convertida en una escola de música.

Una placa d'entrada de l'edifici que parla de qui hi visqué i un bon nombre de poemes que l'estadant dedicà a l'Escala certifiquen la relació afectiva que hi hagué entre Joaquim Folch i Torres i aquesta bella població costanera. Referent a la seva condició de poeta cal dir que, després de molts anys de no publicar cap poema, fou una sor-

presa per a tothom l'edició del seu volum *Poesies*, l'any 1950, amb un extens pròleg de Víctor Català. Dels 79 poemes, 33 són fets a l'Escala entre 1945 i 1949. Plau enormement llegir com parla de les barques, de l'emoció del pescador, dels colors de la mar, del que li suggereix el camí d'Empúries i de mil altres coses. Val la pena aprofitar l'avinentsa per transcriure'n alguns dels versos:

El tamariu, perruca esborrifada
davant la mar.
El verd esfilassat, la flor rosada,
d'una mena de rosa un xic morat.

L'aigua al peu de l'escull, fa ballarugues.
I l'onada s'encamina,
bat l'escull altre cop i s'espolsina i cau
i es desfà en torterols, dins el mar blau.

Les barques quan van de nit
tenen cua de plata;
semblen estrelles del cel
que s'arrosseguen per l'aigua.

Gràcies, Senyor, d'aquest bocí de món
que m'heu posat davant de la mirada
i de la mar que sembla extasiada
sota la volta d'aquest cel pregon.

El doctor Lluís Folch i Camarasa

Un altre membre de la família Folch que passà molts moments de la seva vida a l'Escala fou el psiquiatre i educador Lluís Folch i Camarasa (1912-1999) (6), fill del crític d'art i pedagog Lluís Folch i Torres. Ell mateix explicava la fascinació que sentia per aquesta vila en el *Bulletí de la Festa Major* de l'any 1996, en un article titulat «Sóc aquí sempre que puc»: «[...]

Són molts els descendents dels Folch i Torres que han escollit l'Empordà com a primera o segona residència.

Però jo recordo molt bé com vaig anar descobrint, amb sorpresa, unes noves dimensions de la Mediterrània. Tot va començar els anys quaranta en contemplar el mar des de la terrassa del Gavià a la platja de l'Escala, que en aquell temps era la casa del meu oncle Joaquim Folch i Torres i de la tia Orsina. Les impressionants vistes que el lloc presentava i els sovintejats comentaris de l'oncle sobre el blau del mar, la badia limitada a l'esquerra pel cap Norfeu i a la dreta pel Montgó, els núvols, la posta de sol, les estrelles i els vents... m'emocionaven profundament. Però em passava el mateix si ens comentava les activitats de les barques que hi havia a la platja al mateix peu del Gavià; que si unes anaven a pescar de dia i les altres ho feien durant la nit, etc. Les reflexions de l'oncle i dels seus amics eren per a mi una vertadera música de fons, sobretot quan parlaven de la mar com a camí de la cultura i de la badia de Roses com la porta d'entrada a Catalunya de la primera civilització coneguda en el món. Tot això em feia redescobrir i estimar la Mediterrània. [...] I jo que creia que m'anava enamorant del mar, tot d'una em vaig adonar que també m'havia enamorat de l'Escala».

El doctor Lluís Folch i Camarasa no sols era un gran coneixedor de l'Empordà sinó també del conjunt de les nostres comarques, perquè va conduir moltíssimes conferències en escoles i centres civico-culturals sobre temes relacionats amb l'educació de la joventut.

Els lligams dels Folch amb l'Escala no s'han perdut, ja que, actualment, descendents del doctor Folch i Camarasa continuen anant-hi.

Els néts i els besnéts dels Folch i Torres

Un altre fill de Lluís Folch i Torres, Francesc, també se sentí atret pel nostre Empordà. A començament del anys 90, quan es jubilà, es va instal·lar en una masia del Far d'Empordà, on encara resideix, amb la seva família. A l'Empordà també hi viuen dos dels seus fills: en Francesc i l'Ignasi. Francesc Folch i Camarasa va tenir un paper molt actiu dins de l'engranatge cultural de la Fundació Mediterrània en els anys setanta i vuitanta.

Una filla de Josep Maria Folch i Torres, Maria Lluïsa Folch i Camarasa, fa una trentena d'anys que estueja a Calella de Palafrugell amb el seu marit, el doctor Manuel Trias, i alguns dels seus fills i néts. També ho fa una branca de la família del ja esmentat Ramon Folch i Camarasa, escriptor i únic fill baró supervivent de Josep Maria Folch i Torres.

Banyoles, Begur, Figueres, Llançà, Port de la Selva, Salt, Sant Martí d'Empúries, Selva de Mar, Ullà, Vilademar i Torroella de Montgrí són altres poblacions de casa nostra relacionades amb els Folch; d'una banda perquè néts i besnéts dels Folch i Torres —no entrarem a detallar aquest capítol perquè ens hi estendríem molt— hi passaren o hi passen temporades d'estiu, i de l'altra perquè dos néts de Josep Maria Folch i Torres —l'Alfred Viñas i Folch i la Montserrat Manén i Folch— hi resideixen permanentment amb llurs respectives famílies.

Certament no és una relació exigua, la dels Folch amb casa nostra, cosa de què ens enorgullem. És captivador resseguir com alguns membres de la família Folch han tornat al bressol de la

Josep Maria Folch i Torres, l'any 1909.

seva avantpassada Lluïsa Torres i Llinàs. N'hem volgut deixar constància, alhora que hem volgut contribuir, de manera modesta però amb el cor ben obert, a homenajar Josep Maria Folch i Torres, l'escriptor que, a través de l'amor, el respecte i l'enardiment dels sentiments més nobles i enlairats del cor humà, va saber-se guanyar l'estima dels infants i joves de tot Catalunya, una Catalunya que ell desitjava lliure, oberta, integradora, justa i humana.

David Pagès i Cassú
és llicenciat en filologia catalana.

Notes

- (1) Folch i Camarasa, Ramon, *Bon dia, pare*, Ed. 62.
- (2) La Fundació Folch i Torres, a Palau de Plegamans, aplega i conserva en un arxiu-museu les obres i el material biogràfic i bibliogràfic dels cinc germans Folch i Torres.
- (3) Miracle, Josep, *Josep Maria Folch i Torres*, Ed. F. Camps Calmet.
- (4) Informació facilitada per la Fundació Folch i Torres.
- (5) Sempere i Ministral, Josep, *Història dels Pioners de Joventut de Malgrat*, Impressors Pons.
- (6) Dos germans Folch i Torres, en Lluís i en Josep Maria, es casaren amb dues germanes Camarasa, la Isabel i la Maria. Els dos matrimonis tingueren un total de 19 fills, els quals portaven, òbviament, els mateixos cognoms. Aquest fet ha donat lloc a moltes confusions.